

Syriens kendteste TV-Shaykh bakker stædigt op bag styret. Hvorfor?

Af *Jakob Skovgaard-Petersen*

Abstract

Employing the notion of “great intellectual” from Gramsci, this paper argues that the most important great intellectual of Syrian, Sayyed Ramadan al-Buti (b. 1929) has had compelling reasons for continuing his support for Bashar al-Assad at a time when most of the Sunni population has revolted against his regime. For decades, al-Buti has been promoting an anti-Islamist agenda, whilst arguing for a socially conservative Syrian society. Although this ran counter to the regime’s modernist and secularist aspirations, al-Buti succeeded in getting it his way by staying loyal during political crises, if his demands were met. This was also his strategy in the spring of 2011. However, with the Baath ideology all but obsolete, this time the regime has had no ideological defense against a popular uprising calling for democratic institutions. Instead, it has opted for a policy of violent suppression of the uprising. This has created a new type of resistance, with more “organic” intellectuals who have delivered unprecedented and daring blows at al-Buti’s own person.

Siden 1963 har Syrien været domineret af ét politisk parti, Baath-partiet. I februar 2012 gennemførte Bashar al-Asad en forfatningsændring, der annullerede den paragraf 8, som gav partiet en absolut ledende stilling i landets politik. At regimet kan afskaffe partiet, eller i alt fald dets politiske stilling, er et vidnesbyrd om, at det ikke var ideologi alene, der drev værket. Partiet har altid primært været et redskab til politisk kontrol og fordeling af ressourcer. For mange syrere var ideologien formentligt det mindst frastødende ved Baath. For selv om såvel oprørerne som regimet under opstanden har slået på en syrisk nationalisme, og ikke en arabisk (og oprørerne har genfundet det syriske flag fra før Baath-perioden), så er en arabisk-syrisk nationalisme ikke så miskrediteret. Snarere mener oprørerne, at regimet har svigtet den. Baath-ideologien er heller ikke ateistisk. For dens grundlæggere var islam selve essensen af det arabiske geni (Carré, 201). Men den var sekularistisk i den forstand, at det var det nationale, frem for det religiøse, der gav nationen karakter. Dette var populært hos landets ikke-sunni minoriteter og acceptabelt for en del sunni-muslimer. Der er en risiko for, at denne formel falder med det regime, der med stor sandsynlighed også står for fald, og en ny sunni-formuleret politik vil se dagens lys.

I så fald skyldes det ikke islamiske medier, i alt fald ikke i landet selv. De har været nærved ikke-eksisterende. Det vil faktisk heller ikke skyldes det Muslimske Broderskab eller de salafistiske bevægelser, selv om de i lighed med Tunesien og Egypten vel kan vise sig at komme ud af konfrontationen som de store vindere. Begge grupper har nemlig været undertrykt i et sådant omfang, at de var fraværende, eller i alt fald marginale, i årtier. I stedet har Syrien haft store lærde shaykher, som holdt den brede befolknings tilknytning til troen i live, somme tider også på en politisk mobiliserende måde. Men uden at konfrontere styret, og med solide indrømmelser til dets politik.

Den italienske kommunist Antonio Gramsci karakteriserede sådanne religiøse autoriteter som ”traditionelle intellektuelle” der havde til opgave at ”naturalisere” de eksisterende klasseskel og magtforhold, så folk anså dem for givne. Gramsci var naturligvis særligt optaget af den katolske kirkes magt i det italienske samfund. Modsat den klassiske marxisme anså han derfor religion, og de øverste religiøse autoriteter som en helt central social aktør, som måtte konfronteres. I en revolutionær situation vil massernes ”spontane” tilslutning til den sociale orden, som de store intellektuelle havde prædikeret, forsvinde, og magthaverne må forlade sig på den rå magtanvendelse (Gramsci, 1143). Oppositionelle intellektuelle, der ”organisk” udgår fra arbejderklassen og formulerer dens interesser, har arbejdet hen imod denne situation, og andre vil træde frem i processen.

Denne artikel skal dreje sig om den største og vigtigste af disse shaykher, Sayyed Ramadan al-Buti. Som Syriens ledende TV-prædikant har al-Buti ikke savnet et podium i dette år. De internationale medier er optaget af sekteriske splittelser, og hvor kristne, alawitter og drusere står. Imens pågår der imidlertid en væsentlig ideologisk kamp inde i hver af disse sekter, som alle tæller både loyalister og oprørere. Vigtigst er naturligvis kampen blandt sunni-muslimerne, som udgør 75% af befolkningen og en endnu større del af opstanden. Al-Butis magt og indflydelse i landet er stadig stor, til trods for at han befinder sig i en uhyre prekær situation som forsvarer for et udemokratisk alawitisk styre over for en sunni-muslimsk, erklæret demokratisk, opstand. Men i modsætning til tidligere er der shaykher og menige syrere, der ikke længere bare vil lytte, men har valgt at tale imod. Giver det mening at overføre Gramscis klassebaserede begreber til en sammenhæng, hvor

magthaverne har en anden religion end oprørerne? Og hvem er i givet fald Gramscis nye organiske intellektuelle?

Syrisk religionspolitik

Som nabolandet Libanon er Syrien kendetegnet ved at have mange religiøse grupper, men modsat Libanon har de ikke formel repræsentation eller magt. Den politiske magt lå traditionelt i hænderne på et moderne bourgeoisi, som opstod i den sen-osmanniske og den franske mandatperiode (1920-43), og som var domineret af sunni-muslimer (omend med vigtige kristne og jødiske komponenter). En række militærkup i 1950erne og Baath overtagelsen i 1963 førte imidlertid til, at andre religiøse minoriteter fra landområderne kom til magten, og gennem yderligere interne kup blev alawitterne de egentlige magthavere, fra 1970 i skikkelse af Hafez al-Asad (død 2000) og hans søn Bashar.

Den sunni-muslimske kommercielle elite blev udsat for nationaliseringer, beskatninger og politisk kontrol, men er overlevet som det bærende økonomiske lag, særligt i Damaskus og Aleppo, landets to store byer. For en dels vedkommende brød de med den traditionelle patronisering af religionens mænd, ikke mindst fordi nye elitære og sekulære skoler dukkede op. Alligevel lykkedes det i 1940erne og 50erne dedikerede shaykher at modstå denne sekularisering gennem oprettelsen af velgørende selskaber, som indsamlede penge til velgørenhed og moskébyggeri. Fra sammenlægningen med Egypten 1958-61 blev det Muslimske Broderskab forbudt, og i flere årtier var politisk aktivisme i praksis udelukket. Det lukkede de velgørende bevægelser og a-politiske shaykher på. Med bandlysningen af politisk og reformatorisk islam tog syrisk islam en udpræget traditionalistisk drejning, med betoning af sufisme, traditionel (såkaldt *ash`ari-maturidi*) sunni teologi, og bevaringen af tilknytningen til de klassiske islamiske retsskoler, *al-madhahib*. Al-Buti er en foregangsmand i denne udvikling. Så hvor et land som Tunesien gjorde religionen tavs og lukkede de sunni-muslimske institutioner, og hvor Egypten ligefrem ekspanderede det store islamiske al-Azhar universitet for at promovere en islamisk modernisme der flugtede med styrets nasseristiske ideologi og udenrigspolitiske ambitioner, så fulgte Syrien en helt tredje og mere forsigtig kurs. Man lod sunni-muslimske institutioner

operere, privat, og søgte at undgå en for ateistisk venstreorienteret linie i statens kulturproduktion, som ellers ville passe fint med den nære alliance med Sovjetunionen. Samtidigt holdt regimet imidlertid statens eneste officielle islamiske uddannelse, Sharia-Fakultetet på Damaskus Universitet (som var oprettet af det Muslimske Broderskabs leder Mustafa al-Sibai) i kort snor. De lærde, der blev uddannet, og navnlig de lærde der underviste der, måtte acceptere en grundlæggende kvietistisk linje. Den politiske kontrol har medvirket til at gøre religiøs uddannelse delvist privat. Syrien har – igen i modsætning til Egypten – mange store lærde, som ikke har studeret i en skole eller et institut, men privat hos en shaykh. Ligesom i førmoderne tid har de så levet med deres shaykh og lært en levevis, og undervisningen har formet sig som en mesterlære, hvor de fik svendebrev (*ijaza*) for at mestre bestemte værker i den islamiske lærdomstradition.

Statens kontrol med den islamiske sektor blev for alvor testet med den islamiske vækkelse, som skyllede over den arabiske verden i 1970erne og den militante radikalisme, den bragte med sig. Fra 1979 til 1982 gennemførte en ”Islamisk Front” et voldeligt oprør imod Hafez al-Asads styre, som kun fik det slået ned med den voldsomme massakre i Hama i sommeren 1982. Modsat opstanden i 2011 var det Frontens erklærede mål at oprette en ”islamisk stat”, og dens propaganda kaldte alawitterne for ekstremistiske renegater (*ghulat*), som ifølge islamisk lov skulle straffes med døden. Denne ideologiske ekstremisme bevirkede, at Fronten ikke evnede at række ud til andre grupper i det syriske samfund – herunder sunni grupper – som derfor accepterede massakren (”hændelserne”, som den hedder på syrisk) med resigneret ro. Det Muslimske Broderskab havde været en central komponent i fronten, og det blev nu ved dødsstraf forbudt at tilhøre bevægelsen.

En række shaykher var forblevet loyale over for styret igennem ”hændelserne”. Vigtigst statens højeste Sunni dignitar, Ahmad al-Koftaro, der bestred embedet som Republikkens Mufti fra 1964-2005 og drev sin egen store uddannelses-institution og velgørenhedsorganisation. Koftaro var en utrættelig fortaler for Syriens særlige status som hjemsted for de ”himmelske religioner”, særligt venskabet mellem kristendommen og islam. Denne økumeniske politik er videreført af Koftaros efterfølger som republikkens mufti, Ahmad

Hassoun. Men nu i en grad, som skader hans troværdighed, som da han i 2010 erklærede at Jesus var undfanget af helligånden.

Al-Butis årtier

Muhammad Said Ramadan al-Buti blev født i 1929 i Anatolien og kom som 5-årig til Damaskus, fordi faderen, en religiøs lærd, flyttede i protest mod Atatürks opgør med de religiøse lærde i Tyrkiet (Christman, 150). Familien var kurdisk og boede i det kurdiske kvarter, men udover hos faderen studerede sønnen hos den aktivistiske shaykh al-Habannaka i det sydlige al-Midan kvarter. Han kom senere på Sharia Fakultetet, og fuldførte sine studier på al-Azhar i Cairo i 1965, hvorefter han vendte hjem til et job som lærer på Sharia Fakultetet. Han havde da specialiseret sig i islamisk ret efter den shafiitiske skole, og særligt dens retslære. I dette studie var han som så mange andre optaget af, om ikke den islamiske modernisme, der nyfortolkede islamisk lov ud fra friske læsninger af Koranen og Hadith, men tilsat en stor dosis pragmatisme og utilitarianisme, efterhånden var gået for langt i sin pragmatisme. Det mener al-Buti, og han var en af de vigtigste figurer i et konservativt oprør, der ikke alene var vendt imod de islamiske modernister, men også imod de konservative salafister, som ligesom modernisterne kastede vrage på den islamisk juridiske tradition og kun konsulterede Koranen og Hadith. I 1968 udkom al-Butis første væsentlige værk om dette emne, og som titlen angiver var det et kampskrift: *Al-Lamadhahiyya: akhtar bid'a tuhaddid al-shari'a al-islamiyya*, ("anti-retsskole ideologien: det største kætteri, der truer den islamiske sharia"). Med hyldesten til de traditionelle retsskoler anslog al-Buti en anden vigtig konservativ streng, nemlig en støtte til sufismen, som stadig er af betydning i Syrien. Mange af de traditionelle store retslærde var nemlig samtidigt sufier, og hvis man skulle bygge på deres forfatterskab, kom også sufismen med. Ligesom den islamiske jura har sufismen været opdelt i skoler, (*turuq*, "veje"), som blev videregivet fra shaykh til discipel. Og sufismen har endnu mere end retsskolerne været udsat for kritik fra salafister og modernister. Butis forfatterskab har på den måde forsvaret en islam, som både var traditionsbunden og nationalt syrisk, og han har med en vis ret kunnet afvise salafismen som en saudisk domineret retning, selv om nogle af salafisternes allerstørste forbilleder faktisk kom fra netop Damaskus (hvor de

dog var uglesete). Al-Buti har også været tidligt ude med en beundring for det Osmanniske Rige, som stort set alle andre foragtede indtil fornyligt, netop fordi dets retssystem var baseret på en traditionel retsskole (*hanafiyya*), og de osmanniske sultaner var store mæcener for sufismen.

Bogens og argumentets styrke imod salafismen og imod den politisk islamiske modernisme, som Broderskabet typisk har repræsenteret, gjorde al-Buti attraktiv for den syriske politiske ledelse, efterhånden som den måtte erkende, at den islamiske vækkelse der opstod i 1970'erne udgjorde en potentiel trussel. Som dekan for Sharia Fakultetet i 1977-83 var han pludseligt i centrum af kampen om islamisk legitimitet i landet, ikke mindst fordi statens mufti, Ahmad Koftaro, stort set ikke udstedte fatwaer. Det var altså op til al-Buti at give regimet den fornødne islamisk juridiske støtte. Da en forløber for den islamiske front, Den islamiske Avantgarde, i 1979 dræbte 83 alawitiske artillerikadetter på en kaserne i Aleppo med en bombe, gik al-Buti på TV og fordømte handlingen som u-islamisk (Christman 153, Pierret 2011, 105).

Siden da har al-Buti været et af regimets vigtigste kort – ikke mindst i 2011 – med egne programmer i TV og radio, og landets fineste prædikestol i Umayyade-moskéen. Han instruerede og blev personlig ven med Hafez al-Asad, som han flere gange har lovprist som en beskeden og gudfrygtig mand (Khatib, 2012). I 1993 publicerede han ydermere en bog, *Jihad i islam*, som ganske vist taler om, at man med prædiken og undervisning skal arbejde for at gen-islamiserer Syrien, men som samtidigt er et voldsomt angreb på militante islamisters og salafisters forståelse af jihad som væbnet kamp. For styret var det nyttigt at få en sådan ikke-volds doktrin på gaden, og det var nu selv begyndt at tillade en vis islamisering for at marginalisere egentligt politisk islamiske grupper.

Al-Buti har imidlertid også været klar over, at styret stod i gæld til ham, og at han måtte vise islamiske resultater for at sikre sin sunni opbakning. Det så man tydeligt i 2005, da Syrien – nu under Bashar al-Asad – blev tvunget til at trække sine tropper ud af Libanon efter mordet på præsident al-Hariri. Her erklærede al-Buti i november 2005, at Hariri tribunal og den rapport, der blev udarbejdet af en vestlig undersøgelsesdommer, var en

zionistisk-imperialistisk plan for at ødelægge, ikke bare Syrien men islam selv, fordi Syrien måtte regnes for den eneste uafhængige islamiske bastion, der var tilbage i verden. Det var derfor en pligt for muslimerne at støtte regimet, uanset hvor dårligt de var blevet behandlet af det. Igen et rigtigt nyttigt argument til støtte for regimet, som al-Buti har gentaget i 2011. Som tak for støtten stillede al-Buti til gengæld krav om oprettelsen af et højere islamisk råd, samt at regimet mere kontant afviste syriske kvinderets-aktivisters forsøg på at reformere landets familielovgivning. Disse krav blev faktisk imødekommet. Men Israels krig imod Libanon i 2006 og Hizbollahs leder Hassan Nasrallahs voldsomme popularitet fik sunnierne til at blive utrygge, og regimet valgte at skrinlægge al-Butis højere islamiske råd (Pierret, 2010). Til gengæld blev al-Buti udnævnt som prædikant i Umayyade-moskéen i 2008.

Bemærk, at al-Buti så kvinderettighedsforkæmpere som den gruppe, han skulle gøre op med, nu hvor han havde chancen. Said Ramadan al-Buti er en konservativ shaykh, når det kommer til kvindens stilling. Hvor Butis internationale rival Yusuf al-Qaradawi løbende har revideret sine synspunkter, når det kom til kvindens politiske og sociale råderum, har al-Buti været mere standhaftig (Stowasser 2009). I en tidlig bog, ”Til den unge pige, der tror på Gud” slår han fast, at kvinden ikke bare skal gå med tørklæde, men også dække sit ansigt til for ikke at skabe uro og kaos (*fitna*) i samfundet (Buti, 1973: 49). Og i stedet for at fordømme æresdrab har han valgt at lægge vægten på, at drabet var en respons på et ulovligt sexuel forhold (Pierret 2011: 169).

I ramadan 2010 reagerede al-Buti kraftigt på en TV-serie, *Ma malakat aymanukum* (”Det, I holder i den højre hånd”, en koranisk reference til erobrede kvinder), en serie om en gruppe kvinder i Damaskus der alle på den ene eller den anden måde er undertrykte, men allermost hende der kommer fra et fromt miljø. Buti kritiserede, at serien anvendte et koranvers som sin titel (og tilmed i et kritisk øjemed), men også imod hele seriens emancipatoriske agenda. Instruktøren, Najdat Anzour, fik imidlertid støtte fra præsidentparret, og al-Buti valgte at trække sin kritik tilbage. Da opstanden brød ud i 2011, og regimet igen blev helt afhængigt af Buti, rejste han imidlertid sin kritik endnu engang.

Der tegner sig altså et mønster, hvor al-Buti til stadighed kritiserer kulturelle tendenser i det syriske samfund, som styret vælger at overhøre, fordi det opfatter hans synspunkter som forstokkede. Men når tiderne bliver onde, og dets afhængighed af en sunni legitimering vokser, ved det så også, hvordan det skal belønne ham. Modsat så mange andre er al-Buti på den måde vant til at blive belønnet for sin loyalitet, også i den forstand at han har haft adgang til præsidenten, især til Hafez al-Asad. Som så mange andre store ulama i tidens løb har han over for kritikere i det religiøse miljø slået på, at han kunne forbedre fyrsten og vække hans religiøse instinkt. Hvordan det end er med det, så er det tydeligt, at familien Asad med tiden har optrådt hyppigere i religiøse sammenhænge, og ladet sig fotografere på *hajj* eller til fællesbøn.

Buti på barrikaderne

Fra den syriske opstands begyndelse midt i marts 2011 har Said Ramadan al-Buti været i centrum for en medie-kampagne, der skulle argumentere islamisk til støtte for det siddende styre i landet. Regimets første mobilisering af den sunni-muslimske støtte kom den 27 marts, 12 dage efter at protesterne var begyndt i Deraa i den sydlige del af landet, da landets øverste *ulama* med al-Buti i spidsen bekræftede deres tillid til Bashar al-Asad.¹ Tre dage efter holdt Præsident Asad sin første, trodsige tale, hvor han fordømte demonstranterne som forrædere. En uge senere mødtes Asad så personligt med al-Buti og gav ham en belønning for loyalitet: en islamisk satallit-kanal, et højere institut for islamiske studier, genansættelse af nogle hundrede lærerinder, der året forinden var blevet fyret for at bære slør (*niqab*) samt, ifølge al-Buti, et løfte om indførelse af et flerpartisystem.² Det er det mønster, vi har set flere gange tidligere: når Syrien for alvor er i krise, bliver al-Butis loyalitet pludselig påskønnet, og han kræver sig det betalt. TV-stationen åbnede i Ramadan, den 2. august, og al-Buti var naturligvis på fra begyndelsen og talte om den vestlige aggression imod islam, som kun Syrien kunne modstå.³ Denne gang er det imidlertid langt farligere for ham end tidligere, og der er en betydelig vrede vendt imod ham personligt. Den syriske opstand har været langt bredere funderet end den tidligere, og sunni-muslimerne er dens bannerførere – og dens ofre. Dertil kommer, at de nu har deres egne medier, i alt fald på nettet: Facebook har andre sider med titler som ”Jeg hader al-

Buti” og ”Sammen for at vælte al-Buti”. Der er også siden ”Den syriske revolution mod gespenstet al-Buti”, hvor ordet gespenst, *shabiha*, er det man bruger om regimets lejermordere, ligesom den tit kalder al-Buti for *al-mustashayikh*, ”den, der udgiver sig for at være shaykh”.⁴

En fjerde fjendtlig Facebook-sider bærer titlen ”En million syrere støtter Yusuf al-Qaradawi og siger nej til forræderen al-Buti”.⁵ Her spiller de syrisk aktivister også al-Buti ud imod de store shaykher i udlandet, og særligt Yusuf al-Qaradawi. Den udenlandske kritik er noget ret nyt for al-Buti. Det er ikke almindeligt, at de store muslimske lærde taler grimt om hinanden. Men i det syriske tilfælde, hvor blodet har flydt i månedsvis, og parterne står så stejlt over for hinanden, har tonen været helt uforsonlig, ikke mindst mellem al-Buti og al-Qaradawi, som begge to er over firs år gamle.

Yusuf al-Qaradawi (f. 1926) er verdens mest indflydelsesrige sunni-muslimske lærde. Qaradawi er egypter, men har fra 1959 været bosat i Doha, Qatar, hvor han har opbygget landets højere islamiske uddannelse og igennem årtier været prædikant for emir-familien. Som fast ugentlig gæst i det religiøse program på al-Jazeera har Qaradawi navnlig siden 1990erne opnået en berømmelse i hele den arabiske verden og i Europa, hvor han foresad ”The European Council for Fatwa and Research”. TV-berømmelsen har han udnyttet til at grundlægge The International Union of Muslim Scholars (IUMS), som han også er præsident for. Qaradawi var som barn og ung aktiv i det Muslimske Broderskab i Egypten, og selv om han ikke indtager nogen formel position i Broderskabet og fra tid til anden kritiserer det, så er han en inspiration for det og mange andre islamistiske bevægelser i den arabiske verden. Ifølge Qaradawi er islam et politisk system og en livsform; muslimerne skal styre sig selv gennem frie valg til parlamenter, men disse lovgivende forsamlinger skal arbejde på at give en realistisk og tidssvarende implementering af Guds lov. Og de store muslimske lærde skal konsulteres for at sikre der rette forståelse af denne lov (Skovgaard-Petersen, 2009: 50). Det går imod al-Butis politiske loyalisme. Modsat al-Buti mener Qaradawi heller ikke, at man skal følge den klassiske islamiske retstænkning, men betoner derimod, at det er Koranen og profetens eksempel, der skal gælde, samt at man også skal tage behørigt hensyn til, hvad der er godt for *ummaen*, der muslimske me-

nighed. Det er en form for utilitarianisme, som al-Buti mange gange har kritiseret. I det hele taget er al-Butis og Qaradawis rivaliseren principiel, og den går noget tilbage i tiden, om end den har været mere høflig tidligere. Man så den bryde ud i lys lue, da al-Qaradawi som leder af en delegation fra IUMS af blev modtaget af Bashar al-Asad under Israels krig i Gaza i januar 2009. Den følgende fredag harcellerede al-Buti over denne internationale union og dens politisering af religionen (Pierret, 2011: 163).

Yusuf al-Qaradawi har været en fremtrædende fortaler for de arabiske opstande, fra Tunesien til Yemen, om end han har været rede til at bortforklare den i Bahrain som shiitisk og sekterisk. I Cairo holdt han den 18 februar 2011 den første store prædiken på Tahrir Square efter Mubaraks fald for mere end en million mennesker.⁶ Ugen efter opfordrede han uden omsvøb på al-Jazeera Libyens hær til at gøre det af med præsident Muammar Ghadaffi.⁷ Det var derfor forventeligt, at Qaradawi også ville støtte oprøret i Syrien, som jo tilmed var et oprør imod en præsident fra en shiitisk sekt. Da de syriske top *ulama* havde udsendt deres støtte-erklæring til Bashar al-Asad den 27 marts 2011, talte Qaradawi den følgende fredag i sin *khutba* om de syriske *ulamas* store svigt.⁸ Igennem april og maj svarede al-Buti flere gange igen og kritiserede Qaradawi for hykleri og mindede om, at al-Qaradawi også havde hyldet Bashar al-Asad et par år forinden for Syriens position over for Israel.⁹ Andre udenlandske shaykher som den saudiske Salman al-Awda supplerede Qaradawi med kritik af, at al-Buti igennem mange år havde støttet et Baath regime.¹⁰

Udover den voldsomme kritik for at støtte regimet har al-Buti også pådraget sig vrede ved i et interview at kritisere demonstranterne som nogle der kommer i moskéen for at gå ud og lave ballade, men ikke respekterer huset selv og ikke ved, hvordan man beder.¹¹ Folk har lagt Youtubes ind, hvor de krydsklipper mellem al-Butis tale og så de mange bedende demonstranter på de store pladser i de befriede byer Homs og Hama.¹² Ligesom de har lagt klip ind fra syrisk TV, hvor man kan se, at den der ikke ved, hvordan man skal bede, er præsident Asad selv.¹³ Buti kom ved samme lejlighed også med udsagn om, at det formentlig var zionistiske agenter, der havde fået folk til at gøre oprør. Hans kritikere på Youtube anklagede til gengæld ham for aldrig at være kommet med et fatwa, der gjorde befrielsen af Golan til en pligt.¹⁴

Det er ikke det eneste, al-Buti har været udsat for. Over hele landet har folk brændt hans bøger. I august blev han jaget bort fra en moské.¹⁵ Der skal også have været mordplaner imod ham og mufti Ahmad Hassoun (hvis søn blev myrdet af oprørerne i efteråret 2011). Der er også tegnefilm, som gør grin med al-Buti og hans rolle som styrets islamiske forsvare.¹⁶

Butis budskaber

Udover polemikken imod andre shaykher og nedladende bemærkninger om demonstranternes religion, hvad er det så for budskaber, al-Buti har leveret i 2011 og 2012?

Man kan følge al-Buti ret tæt gennem hans Facebook-side.¹⁷ Men først og fremmest gennem den store website Naseemsham, som publicerer hans ugentlige prædikener, undervisning og fatwaer.¹⁸ Indtil opstanden begyndte, gengav siden hver uge fire store damascenske prædikanters *khutba*, men en af dem, al-Arquasi, holdt sin sidste prædiken i april 2011, hvorefter han blev for oppositionel, og en anden, Osama al-Rifai, har kun prædikener frem til august, hvor han blev overfaldet af et pro-regime tæskehold. Den, hvis prædikener troligt uploades uge for uge, er Said Ramadan al-Buti.

Al-Butis prædikener er prisværdigt korte og klare. Efter de obligatoriske lovprisninger af Gud og velsignelser over profeten og hans familie, rejser han et aktuelt emne, som han kommenterer, naturligvis med henvisninger til Koranen og profetens sunna, men også med andre fortolkningsrammer. Jævnligt optræder en ond magt, som ikke er djævelen, men derimod et uspecificeret Vesten. Eksempelvis den 13 januar 2012, hvor han sammenlignede Asad med Saladin, eller ugen efter, hvor han forklarede, hvad Vestens plan gik ud på: man skabte ekstremisme og terrorisme derhjemme, eksporterede det til den muslimske verden og hævdede så siden, at det var et specifikt islamisk træk.¹⁹ Et kommende tema siden efteråret er, at Syrien gennemlever *al-mihna*, den guddommelige prøvelse, et ord der imidlertid for sunni-muslimer også genkalder et tidligere terrorregimente under kaliffen al-Ma'mun i 800-tallet. Den 17 februar 2012 talte al-Buti om, at syrerne selv med deres egoisme og berigelse var medskyldige i prøvelsen, men at Gud på

den måde inviterede dem til at genfinde dyder som nøjsomhed, fromhed og godgørenhed.²⁰ Samme fredag i Doha tusind kilometer mod sydøst talte al-Qaradawi om Assad-regimets forestående fald, og at han selv om føje tid skulle prædike i Umayyade-moskéen, Butis moské.²¹

Al-Butis betydning kommer imidlertid ikke kun fra hans prædikener. En anden og afgørende del af hans legitimerende virksomhed kommer fra hans fatwaer, som løbende publiceres. Fatwaer er svar på specifikke spørgsmål om, hvad islam siger om et bestemt emne. Spørgsmålene er som regel konkrete, og svaret har derfor juridisk karakter, om end fatwaer ikke længere har juridisk gyldighed i en domstol. Over hele Syrien bliver shaykher dagligt bedt om svar på spørgsmål om religionens stilling i dette eller hint. Men der er også behov for svar, der har autoritet og moralsk gyldighed ud over den konkrete situation. Det er noget, som store shaykher leverer, og som så publiceres nationalt. I mange lande er det en opgave for statens Mufti, men i Syrien er denne i stedet blevet en administrator (Skovgaard-Petersen, 2005). I praksis er udstedelsen af nationale fatwaer overladt til al-Buti. Og skønt al-Buti traditionelt har set sig selv som teknokraten, der blot videregiver, hvad der klassiske jura siger om et punkt, så er nogle af spørgsmålene igennem det seneste år af en stærkt politisk natur, og han har valgt at give politiske svar.

Ret kort efter at oprøret brød ud, gav al-Buti flere fatwaer, der forbød protesterne. Det har imidlertid ikke standset dem, og han har fået mange opfølgende spørgsmål, ofte af folk der synes at have meget i klemme moralsk og religiøst. Her er nogle eksempler på fatwaer om politiske emner, som al-Buti har givet det seneste år:

Den 14. juni 2011 blev han spurgt, hvem man skal følge, og hvordan man kan vide det, når nu de muslimske lærde er uenige om den politiske situation. Al-Buti svarer, at det i situationen er en god ting at forhindre, at store synder bliver begået, selv ved at gøre ting, man ellers ikke skulle. Koranen giver eksemplet med, at man kan beordre folk til ikke at fornærme afguderne, hvis det fører til, at afgudsdyrkerne så fornærmer Gud selv. Så man skal altid holde sig for øje, at man skal forhindre midlerne til en større synd, og det er det

som de folk der forhindrer provokerende handlinger faktisk gør. Det er etableret i religionen, og det burde enhver lærd vide.²²

Ugen efter blev al-Buti igen spurgt om det, at de lærde er splittet. Spørgeren kommer fra forstaden Douma, som tidligt gik ind i oprøret, fordi militæret skød uskyldige borgere. Asad undskyldte faktisk, men folk gik ud og demonstrerede og krævede snart også, at han trådte tilbage. De blev tilskyndet til det af nogle af de lokale *ulama*. Al-Buti svarer kort, at hvis profeten Muhammad kom tilbage til jorden og gav os sin lære på ny, så ville den slags folk sige, at han var med systemet. Ja, at han var en af ”magtens shaykher”...²³

Et fatwa fra samme dag er mere hjerteskerende. En anonym soldat fortæller, at han skød ind i en mængde, efter ordrer, og ikke ved hvem der blev dræbt, og hvem der blev såret. Han nages af sin samvittighed og overvejer selvmord. Men han har hørt, at al-Buti har givet et fatwa om soldater, der er tvunget til at skyde. Og han vil gerne vide: skal han udlevere sig selv til gengældelsesdrab, eller betale blodpenge? Og til hvem? Al-Buti svarer, at Gud er mere barmhjertig, end vi tror. Hvis en soldat ikke ved, hvorvidt han har såret eller dræbt folk, så er han ikke skyldig i kriminel forstand. Han må angre og bede til, at dem han ramte vil blive helbredt. Hvis han har dræbt en person, må han betale blodpenge til denne mands værge og faste i to måneder.²⁴

Det måske mest kontroversielle fatwa, fra den 7/7 2011, var som svar på et spørgsmål om den praksis, at sikkerhedsstyrkerne og de hyrede bander (*shabiha*) tvinger folk til at erklære, at deres herre ikke er Gud, men Bashar al-Asad. Al-Buti valgte ikke at fordømme denne form for undertvingelse, men gik i stedet til modangreb og sagde, ”hvorfør spørger du mig om resultatet? Hvorfor spørger du mig ikke om årsagen?” og gik videre til at fordømme demonstrationer og hvad han ellers mente, den pågældende måtte have været involveret i.²⁵ Det fatwa, og den torturpraksis, er taget op i forskellige videoer. Man kan undre sig over, at det ikke er fjernet.

Et senere fatwa, dateret 28 februar 2012, få dage efter en folkeafstemning om en ny forfatning, var et sådant politisk fatwa. Her begynder spørgeren med en længere lovprisning af al-Buti, som han elsker og har fuld tillid til. Han har læst al-Butis bog om jihad og er

på det rene med, at man ikke kan gå imod den siddende myndighed, og han elsker desuden også Bashar al-Asad og tror på hans reformprogram, og er en tilhænger af ”modstandsaksen” med Iran, Syrien, Hizbollah og palæstinenserne, ligesom han er sikker på at oprørerne er styret af Syriens fjender. Alligevel har han det skidt med de fejl, regimet begår, såsom tilladelsen af tortur og korrupsion. Han er også presset af sin bror, der siger, at han ved ikke at øve modstand imod regimet faktisk tillader det, som Gud har forbudt. Selv forsikrer han, at han egentlig er ligeglad med politik, og mener at det religiøst rigtige er at holde sig udenfor, men at det nager ham at være vidne til regimets ”fejltagelser”. Al-Buti svarer:

Det problem vi lider under er ikke vor uvidenhed om den position, som vi må tage over for det styre, der sidder i dag i Syrien: er det som du siger en modstandsstat, så støtter vi og hylder den, men er den derimod tynget af fejl, vildfarelser og undertrykkelse, så må vi gå fra den og sætte os til modværge. Nej, problemet er vores ejendommelige uvidenhed om, at det er Amerika og Europa (der adlyder Israels ordrer og pres), som har opridset en plan for at ødelægge Syrien ved at opsplitte det og omdanne det til rivaliserende småstater, gennemsyret af djævelske sekteriske krige som ikke lader sig bilægge. De har udpeget velkendte Golflande til at betale de nødvendige bidrag hertil, og de sender nu de påkrævede penge og våben, og man har udpeget det hold, som skal overtage magtens tøjler. Denne plan er nu sat i værk efter møder og konsultationer med Israel, i Tel Aviv og andre steder.²⁶

Al-Buti kommer ikke spørgerens moralske alvor i møde med forståelse. Han medgiver indirekte, at horrible ting sker, men som spørgeren holder han sig til den officielle linje om ”vildfarelser” og ”fejltagelser”. Disse kan kritiseres – som al-Buti vil mene han hele tiden har gjort – men er i sidste ende sekundære, stillet over for det faktum, at der findes en international konspiration. Her er intet spor af religiøs argumentation, men alene en politisk analyse, eller rettere konspirationsteori.

Al-Buti har her ligesom regimet opgivet at argumentere religiøst. Eller i hvert fald er den en form for juridisk argumentation han altid har fordømt. En af hans mere seriøse kritikere, den islamistiske tænker Motaz al-Khatib, påpeger, at al-Buti når han er presset faktisk

anvender de former for retlig argumentation, som han med sin insisteren på at følge en af de traditionelle retsskoler ellers i teorien tager afstand fra (al-Khatib, 2012):

- når han siger, at man ikke skal deltage i demonstrationer, fordi de fører til ”udgydelse af uskyldiges blod” så er det argumentet om at ”forhindre midlerne”.
- Når han forsvarede regimets beslutning om at kvinder skulle lægge sløret (på trods af hans generelle støtte til ansigtstildækning), var han nødt til at argumentere med den ”prioriteternes jura”, som han ellers skoser al-Qaradawi for.
- Og når han som her argumenterer for, at man skal støtte regimet på trods af dets overgreb, er det at bede demonstranterne om at se bort fra deres rettigheder under hensynet til at højere gode, nemlig kampen mod Israel. Men den idé om at sætte ummaens tarv over den specifikke jura er netop det, han har herset imod, siden han publicerede sin bog om faren ved ikke at følge en retsskole.

Med fatwaer som disse er det måske ikke sært, at al-Buti og ”shaykherne i Damaskus og Aleppo” ifølge modstandsbevægelsens websites fra det sønderskudte Bab Amr i Homs i februar 2012 fik tretten spørgsmål om fatwaer, heriblandt:²⁷

- a. Hvis en mand har mistet tre fjerdedele af sit ansigt, er det så tilladt, at han kun foretager renselsen før bønnen på den sidste fjerdedel?
- b. Hvis en kvinde der har mistet sine børn og sin mand i bombardementerne græder og jamrer så højlydt, at naboerne kan høre hende, er det så at regne for en synd?
- c. Er det tilladt at læse i et koraneksemplar, der er delvis brændt efter et bombardement?
- d. Mænd og kvinder ligger i samme rum på nødhospitalerne. Hvordan sones denne synd?
- e. Hvis man bliver bombarderet midt under bønnen, er det så tilladt at afbryde den for at samle ligene af børnene op, eller skal man først gøre bønnen færdig?

Er disse spørgsmål udtryk for kritik af al-Buti, for en bredere anti-klerikalisme, eller for en endnu bredere religionskritik? Næppe det sidste, men de rummer en bredere kritik af juristeri og skolastik, som nok kan siges at rette sig imod den religiøse klasse mere gene-

relt. Det er folk, der ikke bare lukker øjnene for massakrerne og regimets overgreb, men også i øvrigt har en tendens til at gå op i ligestyrelser eller understøtter kønsdiskrimination. Man mærker, at dele af oppositionen opfatter de store lærde som illegitime, også den dag præsident al-Asad er faldet.

Konklusion

Det syriske styre er gået fra at have en ideologi, Baath-ideologien, der havde en vis støtte, til næppe at have en ideologi. Det parti, hvis ideologi det støttede sig på, mister i den ny forfatning sin fortrinsstilling. Tilbage står den rå magt. I Gramscis termer er man gået fra en hegemonisk position, hvor magten er naturaliseret og dermed accepteret, til simpel dominans. De, der ifølge Gramsci skulle have opretholdt hegemoniet, var de store traditionelle intellektuelle. Det har imidlertid altid været ganske vanskeligt i en stat, hvor den numeriske majoritets identitet og ideologiske orientering var uden for rækkevidde for den herskende minoritet og dens intellektuelle. I det religiøst differentierede Syrien har hver religion haft sit eget ideologiske felt, og regimet måtte danne alliancer med dem alle, men naturligvis først og fremmest søge støtte blandt de sunni-muslimske *ulama*.

Said Ramadan al-Buti har igennem årtier været den centrale traditionelle intellektuelle i Syrien, som bidrog til at naturalisere styrets hegemoni. Det var aldrig noget komplet hegemoni på nogen måde; snarere var det et supplement til den militære dominans, et tilbud om en religiøs position man kunne acceptere og indrette sig efter. Men al-Butis budskab var alligevel afgørende, fordi det svækkede den oprørsideologi, islamismen, som først og fremmest bød sig til for den sunni-muslimske befolkningsgruppe. Al-Buti gav styret en religiøst-juridisk legitimitet, og han afpressede det koncessioner som på det sociale niveau gjorde det nemmere at argumentere for, at Syrien var en stat for konservative religiøse mennesker. Endelig bar han personligt vidne om herskerens fromhed; så et oprør imod Asad var også en anfægtelse af Butis redelighed og autoritet.

Opstanden i 2011 er primært en politisk omvæltning, hvor folk vil omstyrte et undertrykkende styre. Modsat 1980ernes opstand har religion været i baggrunden, særligt i begyn-

delsen. Ganske som kommunisten Gramsci ville have foretrukket det. Men Gramsci ville have forventet, at nye såkaldte organiske intellektuelle, der udgik fra arbejderklassen og var solidarisk med den, kom frem og tog kampen op med de store traditionelle intellektuelle. I det konfessionelt sammensatte Syrien er det faktisk også sket; al-Buti og Mufti Ahmad Hassoun bliver nu udfordret, ikke bare fra internationale store intellektuelle som al-Qaradawi, men lige så meget fra lokale organiske intellektuelle, som piller fjerene af dem i respektløse videoer og tekster. Nogle af videoerne synes at udtrykke en generel anti-klerikalisme – sådan som Gramsci også kendte den (men ikke specielt billigede den) i Italien. Det er et spørgsmål, hvad der bliver af den, når det revolutionære moment en dag er omme; de, der formulerer en generel religionskritik, er næppe i ”organisk” forbindelse med det store flertal af de protesterende, som især kommer fra de mere konservative sunni-muslimske højborger i landet. Flertallet synes at sige, at al-Buti har svigtet muslimerne, og at oprørerne er de ægte muslimer. Som i Egypten forestår der en kamp om at fylde et magtmæssigt tomrum, den dag Asad-styret falder. Ideologisk vil der næppe være et tilsvarende tomrum, for Baath ideologien var allerede ideologisk tom, og tendensen vil gå i en sunni islamistisk retning. Spørgsmålet bliver, om al-Buti kommer til at se den dag.

LITTERATUR

Böttcher, Annabelle, 1998: *Syrische Religionspolitik unter Asad*. Freiburg.

Al-Buti, Said Ramadan, 1973: *Ila kulli fatat tu'min bi allah*. Damaskus, Dar al-Farabi.

Carré, Olivier, 1980: Le Mouvement ideologue ba`thiste. I Raymond, André (ed): *La Syrie d'Aujourd'hui*. Paris, CNRS, pp. 185-224.

Christman, Andreas, 1998: *Islamic Scholar and Religious Leader: a portrait of Shaykh Muhammad Sa'īd Ramadān al-Būṭī*, *Islam and Christian-Muslim Relations* 9, 2, pp. 149-69.

Gramsci, Antonio, 2001: "The Formation of Intellectuals" I Leitch, Vincent (ed.), *Norton Anthology of Theory and Criticism*. New York: Norton, pp. 1135-1143.

Lenfant, Aranult: "L'èvolution du Salafisme en Syrie au XXIeme siecle". I Rougier, Bernard (ed), *Qu'est ce que le salafisme?*, Paris, PUF, pp. 161-78.

Khatib, Moataz al-, 2012: *al-Din wa al-sulta wa al-Ulama wa qadayat al-taghyir. Al-Buti namudhajan*. Al-Hayat, 21/1 2012.

Pierret, Thomas, 2008: "Sunni Clergy Politics in the Cities of Ba`thist Syria". I Lawson, (ed), *Demystifying Syria*. London, Saqi, pp. 70-84.

Pierret, Thomas, 2009: *Les cadres de l'élite religieuse Sunnite: Espaces, idées, organisation et institutions*. Maghreb-Machrek 198. Hiver 2008-09, pp. 1-11.

Pierret, Thomas, 2011: *Baas et islam en Syrie*. Paris: PUF.

Skovgaard-Petersen, Jakob, 2005: "Levantine State Muftis: an Ottoman Legacy?" i Özdalga, Elisabeth (ed.): *Late Ottoman Society. The Intellectual Legacy* s. 274-288. London & New York, RoutledgeCurzon.

Skovgaard-Petersen, Jakob, 2009: Yusuf al-Qaradawi and al-Azhar. I Graef & Skovgaard-Petersen (eds): *The Global Mufti*. Hurst and Columbia UP, pp. 27-53.

Stowasser, Barbara, 2009: "Yusuf al-Qaradawi on Women". I Graef & Skovgaard-Petersen (eds): *The Global Mufti*. Hurst and Columbia UP, pp. 181-212.

Forfatterpræsentation

Jakob Skovgaard-Petersen (f. 1963), Dr. Phil, Professor i islamiske og arabiske studier på Københavns Universitet og leder af Center for den Ny Islamiske Offentlighed <http://www.nyislamiskoffentlighed.hum.ku.dk/>.

2005-08 direktør for Det Dansk-Egyptiske Dialog Institut i Cairo, og

2007-10 formand for bestyrelsen for Nordisk Selskab for Mellemøst-studier.

Forskningsområde: Egypten, Libanon, Syrien, Saudi-Arabien.

Interessefelter: Islam i den arabiske verden 1800-2011. Særligt gruppen af de islamiske lærde og ny muslimske intellektuelle, islamisme, islam på TV, og udviklingen af klassiske islamiske genrer som prædikener og fatwaer.

Herudover arabiske medier, parlamenter, retssystemer og sociale bevægelser.

Blandt hans internationale publikationer er:

Defining Islam for the Egyptian State - Muftis and Fatwas of the Dār al-Iftā (Leiden: Brill, 1997);

(co-edited with H.C. Nielsen): *Middle Eastern Cities 1900-1950: Public Spheres and Public Places in Transformation* (AUP, 2001), and

(co-edited with Bettina Gräf): *Global Mufti. The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi*. (London, New York: Hurst/Columbia UP, 2009)

På dansk er bl.a.:

Moderne islam. Muslimer i Cairo. Gyldendal, 2007.

Al-Azhar. Forlaget Vandkunsten, 2007.

Satanisk, guddommeligt og såre menneskeligt. Rushdie-sagen 10 år senere. Gyldendal, 1999.

Islam på arabisk TV. Forlaget Vandkunsten, 2013.

¹ <http://syrianow.sy/index.php?p=34&id=25455>

² <http://www.nabd-sy.net/index.php/monaw3at/8671-2011-04-06-11-02-52.html>

³ <http://www.youtube.com/watch?v=MeSz7zvhcIs>

⁴ <http://www.facebook.com/X.Bouti>

⁵ <http://www.facebook.com/pages/%D9%85%D8%B9%D8%A7-%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%82%D8%A7%D8%B7-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%88%D8%B7%D9%8A-Together-to-overthrow-booty/230396556972004#!/Syrian.sadam>

⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=kt21n0ScrfE>

⁷ <http://www.onislam.net/arabic/fiqh-a-tazkia/faith-reflections/129040-2011-02-22-07-00-21.html>

⁸ Sammenklippet i <https://www.youtube.com/watch?v=SECeE0vGWsw&feature=related>

⁹ https://www.youtube.com/watch?v=83OA7w_Nl6M

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=esel8Mzl7e8&feature=related>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=NN9keO9QdVE&feature=related>

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=ICJLDKcJhZc>

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=D34oXbfWfTQ&feature=related>

¹⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=7utJp6nx5MI&feature=related>

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=46TMrzSUKhg&feature=related>

¹⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=yq6HJCRqICM>

¹⁷ <http://www.facebook.com/Sh.AIBouti>

¹⁸ <http://www.naseemalsham.com/ar/home.php>

¹⁹ http://naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=speeches&pg_id=42

²⁰ http://naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=speeches&pg_id=42

²¹ <http://syrianmasah.net/arabic/articaldetails13931.html>

²² http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=13748&back=1986

²³ http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=14317&back=8913

²⁴ http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=14375&back=8913

²⁵ http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=14658&back=8928

²⁶ http://www.naseemalsham.com/ar/Pages.php?page=readFatwa&pg_id=31368&back=8928

²⁷ <http://syria.alsafahat.net/?p=16913>